

УДК 331.556.4:339.91

В.В. Воскобойник
Д.В. Воскобойник

ТЕНДЕНЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ СВІТОГОСПОДАРСЬКОГО РОЗВИТКУ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Статтю присвячено оцінці тенденції міжнародної трудової міграції як основної частини міжнародних міграційних переміщень у країнах світу в контексті впливу на них сучасних трансформаційних змін у світогосподарському розвитку, зокрема інтелектуалізації міграційних потоків та цифровізації економіки.

Встановлено, що у світовій економіці зростає потреба у висококваліфікованих фахівцях, перш за все, для високотехнологічних секторів сфери обслуговування – ІТ індустрії, інженерних послуг, сфери прикладних НДДКР та ін. Зроблено висновок, що серед трудових мігрантів спостерігається збільшення частки осіб з високим рівнем освіти як закономірний результат перетворення науки у найпродуктивнішу силу.

Обґрунтовано, що приймаючі країни, враховуючи поглиблення процесу інтелектуалізації світогосподарського розвитку, вибудовують політику інтелектуалізації міграційних потоків через визнання пріоритету залучення висококваліфікованих мігрантів та розробляють міграційну політику, спрямовану на залучення відповідних категорій робочої сили.

Визначено важелі протидії «втечі розумів» та заохочення припливу високоінтелектуальної робочої сили зацікавлених країн в умовах посилення міжкраїнової конкуренції за інтелектуальний капітал.

Ключові слова: міграція, трудова міграція, міграційні потоки, інтелектуалізація, цифровізація, міграційна політика.

DOI 10.34079/2226-2822-2021-11-22-43-50

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується потужними цифровими трансформаціями, ускладненням технологічних параметрів виробничої діяльності, становленням інформаційного характеру господарських взаємодій, що висуває високі вимоги до якості трудових ресурсів та забезпечення економічної діяльності. Одночасно інтелектуалізація світогосподарського розвитку супроводжується зростанням дефіциту висококваліфікованої робочої сили, здатної до генерування та реалізації нових ідей, посиленням трудових диспропорцій у планетарному масштабі за освітніми показниками й рівнем добробуту, що призводить до активізації міграційного чинника та зростання міжнародних міграційних переміщень, актуалізує проблеми, викликані зовнішньою трудовою міграцією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження тенденцій міжнародної трудової міграції, значущості контролю та її регулювання з метою підвищення рівня зайнятості й сталого економічного зростання в країнах світу протягом останніх років набули актуалізації, незважаючи на певні різноманітності підходів щодо тлумачення термінів, пов'язаних із міграцією робочої сили, методів і обсягів збору відповідних статистичних даних. Питанням міжнародної трудової міграції присвячено праці зарубіжних та вітчизняних вчених Р. Білбороу, Дж. Перрі, О. Старка, Я. Волоско,

С. Калініної, Н. Короленко, Е. Лібанової, Л. Михайлишин, О. Малиновської та ін. Проблематиці міжнародної трудової міграції Питання інтелектуалізації світогосподарського розвитку досліджували І. Валлерстайн, М. Кастельс, А. Колот, Д. Лук'яненко, Л. Михайлова, А. Поручник та ін.

Разом з тим, на сучасному етапі функціонування світової економіки існує потреба подальшого наукового аналізу процесів міжнародної трудової міграції в контексті впливу на них сучасних тенденцій світогосподарського розвитку та цифровізаційних зрушень в економіці.

Результати наукового дослідження. Міжнародна трудова міграція виступає важливою складовою міжнародного ринку праці, і представляючи собою підсистему міждержавних потоків робочої сили різних професій, рівнів компетенцій за різноманітними сферами та галузями світової економіки, утворює один з найбільш складних компонентів системи міжнародних економічних відносин.

Міграція робочої сили вирівнює умови праці, зайнятості, доходів населення, одночасно загострюючи протиріччя між країнами, оскільки через позитивну тенденцію включення країн до процесів міжнародної міграції, зростає кількість питань, які потребують узгодження у світовому трудоворесурсному просторі (Короленко та Петросян, 2021).

Трудова міграція отримала новий поштовх завдяки Декларації Генеральної Асамблеї ООН з питання міжнародної міграції та розвитку 2013 р., яка визнала мобільність людини ключовим фактором сталого розвитку, констатувала важливий внесок трудової міграції у реалізацію Цілей розвитку та закликала побудувати умови для справедливої міжнародної міграції (ООН, 2013).

Починаючи з 1970 р., чисельність міжнародних мігрантів у світі зростає більше ніж втричі (рис. 1). З початку XXI ст. під впливом політичних, соціально-економічних, демографічних та інших чинників відбулось значне прискорення міграційних процесів: загальний приріст числа міжнародних мігрантів становив майже 100 млн. осіб (майже 50 %): якщо у 2000 р. чисельність міжнародних мігрантів у світі становила більше 173 млн. осіб, то в 2019 р. – майже 272 млн. осіб (табл. 1).

Збільшення обсягів міграції має значний вплив на ринки праці як країн, з яких виїжджають люди, і країн, що приймають мігрантів. Так, імміграція є економічно вигідною для приймаючої країни за умови більшої активності мігрантів у порівнянні з місцевим населенням, що, як правило, одночасно супроводжується їх дискримінацією за рівнем оплати праці і пропонованими умовами роботи.

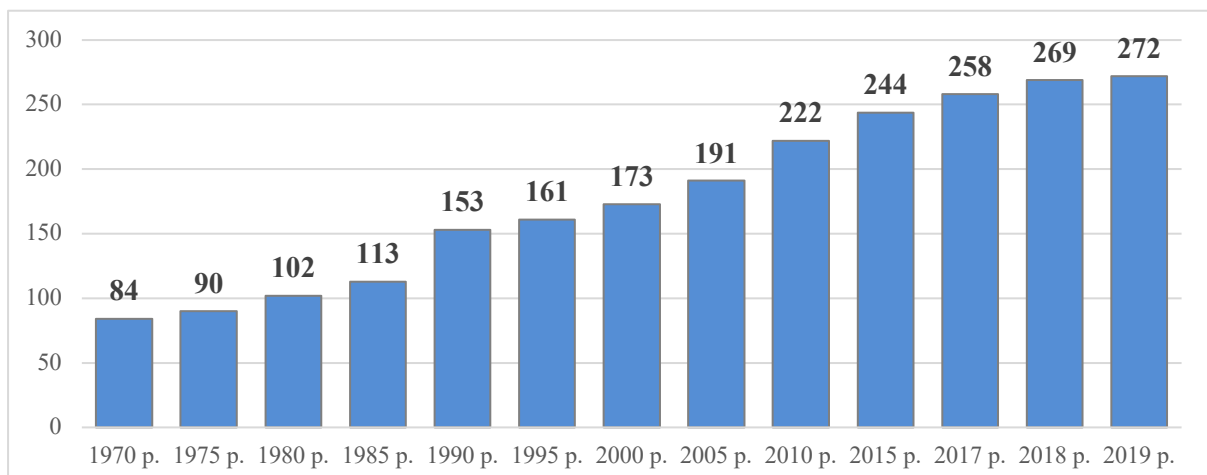

Рис. 1. Динаміка міжнародної міграції у світі у 1970–2019 рр., млн. осіб (UN DESA, 2019)

Фактичні економічні наслідки міграції залежать не тільки від економічної ситуації в приймаючій країні, але й від культурних та особистих властивостей самих іммігрантів, їх здатності та готовності жити і працювати в приймаючій країні.

Таблиця 1

Ключові показники міжнародної міграції у глобальному вимірі (International Organization for Migration, 2020)

№	Показники міжнародної міграції	2000 р.	2019 р.
1	Загальна чисельність міжнародних мігрантів у світі, млн. осіб	173,5	271,6
2	Частка міжнародних мігрантів у загальній чисельності населення світу, %	2,8	3,5
3	Частка жінок у загальній чисельності міжнародних мігрантів, %	47,5	47,9
4	Частка дітей 0-14 років у загальній чисельності міжнародних мігрантів, %	16,0	13,9
5	Регіон з найбільшою часткою міжнародних мігрантів, %	Океанія (17,1)	Океанія (21,1)
6	Країна з найбільшою часткою міжнародних мігрантів	ОАЕ	ОАЕ
7	Загальна чисельність трудових мігрантів, млн. осіб	-	164
8	Глобальні міжнародні грошові перекази, млрд. дол. США	126	689
9	Кількість біженців, млн. осіб	14	25,9
10	Кількість держав-членів Міжнародної організації міграції	76	173
11	Кількість виїзних офісів Міжнародної організації міграції, од.	120	436

Приплив робочої сили, призводячи до суттєвого збільшення населення в приймаючій країні, спричиняє зростання сукупного попиту в національній економіці, що, в свою чергу, сприяє економічному зростанню. Крім того, оскільки більшість трудових мігрантів знаходяться в активному продуктивному віці, це збільшує їх вплив на продукування ВВП приймаючих країн у порівнянні з населенням старших вікових груп.

Процеси міжнародної міграції охопили всі регіони світу: так, у 2019 р. майже 1/3 мігрантів прибули до країн Азії – 83,5 млн. осіб, до країн Європи – 82,3 млн. осіб, до Північної Америки – 58,6 млн. осіб, до країн Африки – 26,5 млн. осіб, до Південної Америки – 11,6 млн. осіб, до Океанії – 9 млн. осіб, що значно перевищує показники 2000 р. – 34,1 млн. осіб, 25,4 млн. осіб, 18,3 млн. осіб, 11,5 млн. осіб, 5,1 млн. осіб, 3,7 млн. осіб відповідно (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка чисельності міжнародних мігрантів за регіонами світу, осіб (UN DESA, 2019)

Регіони світу	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2015 р.	2019 р.
Весь світ	173 588 441	191 615 574	220 781 909	248 861 296	271 642 105
Африка	15 051 677	15 969 835	17 804 198	23 476 251	26 529 334

Азія	49 394 322	53 439 306	65 938 712	77 231 760	83 559 197
Європа	56 858 788	63 594 822	70 678 025	75 008 219	82 304 539
Південна Америка	6 570 729	7 224 942	8 262 433	9 441 679	11 673 288
Північна Америка	40 351 694	45 363 257	50 970 861	55 633 443	58 647 822
Океанія	5 361 231	6 023 412	7 127 680	8 069 944	8 927 925

У покраїновому розрізі особливо швидка динаміка зростання зафіксована у США (+15,9 млн. осіб), Саудівській Аравії (+7,9 млн. осіб), ОАЕ (+6,1 млн. осіб). Серед європейських країн найбільше зростання мігрантів відбувалось у Великій Британії (+4,8 млн. осіб), Німеччині (+4,2 млн. осіб), Італії (+4,1 млн. осіб) (табл. 3).

Таблиця 3

Топ-10 країн світу, до яких прямують міжнародні мігранти, млн. осіб (International Labour Organization, 2021)

Країна	Кількість міжнародних мігрантів, млн. осіб		Абсолютний приріст, млн. осіб	Відносний приріст, %
	2000 р.	2019 р.		
США	34,8	50,7	15,9	45,7
Канада	5,5	7,9	2,4	28,9
Німеччина	8,9	13,1	4,2	47,1
Франція	6,3	8,3	2,0	31,7
Великобританія	4,7	9,5	4,8	102,1
Італія	2,1	6,2	4,1	295,2
РФ	11,9	11,4	-0,5	-4,2
ОАЕ	2,4	8,5	6,1	354,1
Саудівська Аравія	5,2	13,1	7,9	251,9
Австралія	5,3	8,9	3,6	67,9

Загалом 111,2 млн. трудових мігрантів (67,9 %) працюють в країнах з високим рівнем доходу, 30,5 млн. (18,6 %) – в країнах з рівнем доходу вище середнього, 16,6 млн. (10,1 %) – в країнах з рівнем доходу нижче середнього, 5,6 млн. (3,4 %) – в країнах з низьким рівнем доходу [World Migration Report 2020, 2020, р. 34]. З метою попередження нерегульованої, нелегальної міграції, експлуатації і «втрати розумів» деякі держави-члени ЄС у співпраці з державами походження мігрантів запровадили програми обміну відповідною інформацією.

Переважає кількість трудових мігрантів у світі були зайняті у сфері послуг – 71,1 % (з них у сфері побутового обслуговування – лише 7,7 %), зайнятість у промисловості становила 17,8%, у сільському господарстві – 11,1%, що відповідає загальній структурі зайнятості у світовій економіці (рис. 3) і свідчить про зростання потреби у висококваліфікованих фахівцях (перш за все, для високотехнологічних секторів сфери обслуговування – ІТ індустрії, інженерних послуг, сфери прикладних НДДКР та ін.).

Відповідно серед трудових мігрантів спостерігається збільшення частки осіб з високим рівнем освіти і фахової підготовки, що є закономірним результатом перетворення науки у найважливішу продуктивну силу. Міграція висококваліфікованих фахівців у США, Великобританію, Німеччину, Францію тощо стала характерним явищем кінця ХХ – початку ХХІ ст. Так, частка іноземців серед інженерів у США становить понад 10 %, лікарів – понад 20 %.

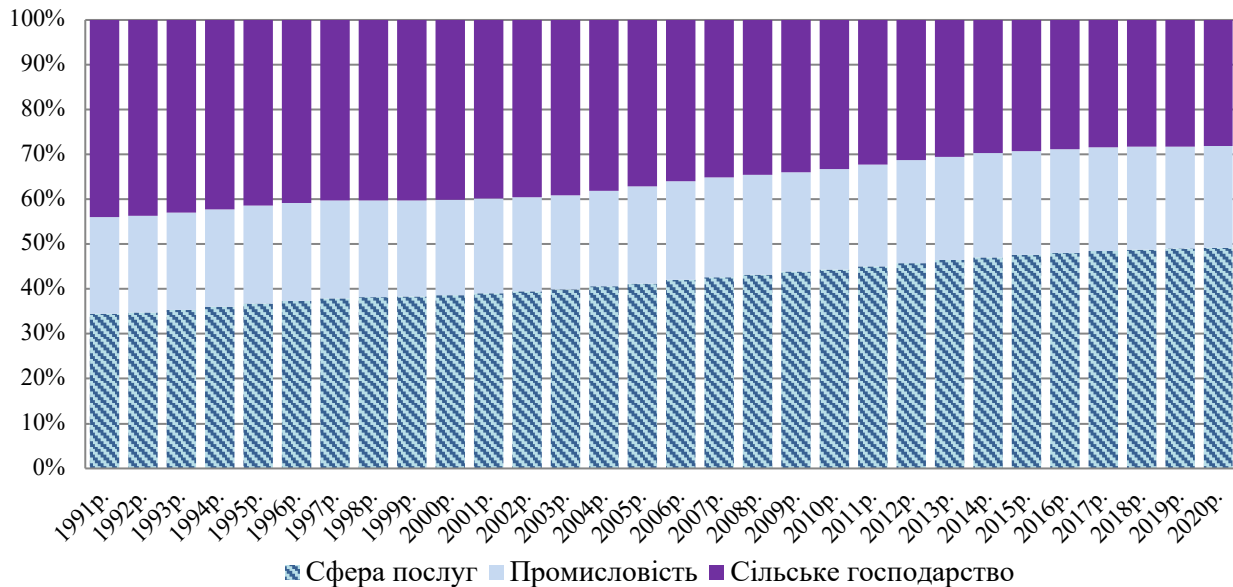

Рис. 3. Структура зайнятості за секторами світової економіки у 1991–2020 рр., % *
 *побудовано за (International Labour Organization, 2021)

В європейських країнах взагалі склалась ситуація, коли емігрують національні кадри (переважно до США), а їх місце займають кваліфіковані кадри з країн, що розвиваються: у Великобританії зосереджені лікарі індійського походження, частка яких становить приблизно 35 %, у Францію емігрували фахівці з країн Північної Африки та Індокитаю та ін. (Калініна, Михайлишин, Корвчук та Савченко, 2021, с.73-74).

Найбільшу вигоду розвинені країни отримують від залучення іноземних вчених, що дозволяє динамічно розвивати свої наукові дослідження та економити значні фінансові ресурси на підготовку наукових кадрів. Так, в умовах, коли вартість підготовки одного доктора наук становить від 100 до 500 тис. дол. США, розмір економії коштів на підготовку фахівців найвищої кваліфікації досягає 5 млрд. дол. США щорічно (Калініна, Михайлишин, Корвчук та Савченко, 2021, с.75).

Відповідно, в умовах інтелектуалізації світогосподарського розвитку у світовому трудових ресурсному просторі формуються потоки висококваліфікованої робочої сили.

Початок даного процесу пов'язується з прийняттям Конгресом США в 30-х роках ХХ ст. спеціальної постанови, сутність якої зводилась до реалізації політики «активного запрошення» в країну обдарованої молоді і наукової еліти з усіх континентів. Ця політика передбачала створення особливих умов, що полегшували адаптацію інтелектуальних мігрантів в соціумі і на національному ринку праці. В основу даної та інших постанов Конгресу було покладено результати фундаментальних досліджень, відповідно до яких у будь-якій національній популяції кількість людей, здатних до формування нових проривних ідей, не перевищує 3-5 % населення (Калініна, Гетьманенко та Давидюк, 2016, с.134).

Система активного запрошення надає солідну фінансову підтримку іноземним здобувачам середньої та професійної освіти, створюючи можливості для їх навчання та подальшого професійного розвитку. За умови, що сформована робоча сила залишається в країні, здійснені витрати перетворюються на продуктивні інвестиції.

Так, в рамках політики активного запрошення до США прибувають вчені, аспіранти і докторанти з різних континентів – Азії (57 %), Європи (24 %), Латинської Америки (13 %), Африки (4 %) (Калініна, Гетьманенко та Давидюк, 2016, с. 138).

У постіндустріальному світі характер міжнародної трудової міграції суттєво змінюється. За наявними прогнозами, подальша інтелектуалізація світогосподарського розвитку призведе до того, що найбільш затребуваними професіями у найближче десятиліття будуть інженери, фахівці у галузі інформаційних технологій, розробники комп'ютерного апаратного забезпечення, фахівці в галузі нанотехнологій, електроніки і біотехнологій, екологи, лікарі, хіміки тощо (Калініна, Гетьманенко та Давидюк, 2016, с. 134).

Відповідно, приймаючі країни вибудовують політику *інтелектуалізації міграційних потоків* через визнання пріоритету залучення висококваліфікованих мігрантів та розбудовуючи відповідну міграційну політику, спрямовану на залучення даної категорії робочої сили. До таких країн належать всі країни з високим рівнем доходу (розвинуті країни), а також інші групи країн. Принципи успішної селективної міграційної політики щодо висококваліфікованих кадрів є спільними для всіх груп країн, незалежно від рівня їх економічного розвитку.

Одночасно перед країнами постає завдання протидіяти «втечі розумів», яка, на відміну від інтелектуальної міграції, є одностороннім процесом, що може мати для країни походження наслідки у вигляді незворотних втрат інвестицій, здійснених в інтелектуальний капітал, і потенційних доходів від його реалізації. Так, згідно наявних розрахунків, еміграція одного висококваліфікованого фахівця дорівнює вкладенню в економіку приймаючої країни 1 млн. дол. США, що у довгостроковій перспективі послаблює науково-технологічний та інноваційний потенціал експортерів людського ресурсу.

Потоки висококваліфікованої робочої сили значно активізуються, за умови значних відмінностей у приймаючих країнах та країнах походження перспектив професійного зростання носіїв інтелектуальної здатності до праці, відмінностей у соціальному визнанні і матеріальній винагороді праці вчених та інших категорій зазначених фахівців.

Міжкраїнова конкуренція за інтелектуальний капітал посилює зазначені процеси, активізуючи міжнародний обмін студентами, науковими співробітниками, стимулюючи віртуальне переміщення інтелектуального капіталу завдяки мережі Інтернет, у зв'язку з чим актуалізується проблема регулювання процесів використання міжнародного інтелектуального ресурсу, у тому числі з використанням важелів відповідних компенсаторних виплат (Калініна, Гетьманенко та Давидюк, 2016, с. 139).

Так, країни еміграції зазвичай використовують такі важелі:

- заохочення повернення високоінтелектуальної робочої сили на батьківщину;
- створення в країнах походження умов для використання трудового потенціалу висококваліфікованої робочої сили;
- здійснення цільових вкладень у розвиток наукової та освітньої діяльності;
- наукова та освітня кооперація з відповідними установами приймаючих країн та ін.

Країни імміграції вдаються до таких напрямків заохочення припливу високоінтелектуальної робочої сили:

- нівелювання фінансового чинника для іноземних студентів за пріоритетними спеціальностями і напрямками підготовки;
- надання візового пріоритету для висококваліфікованих працівників;
- надання технічної допомоги країнам походження мігрантів і формування міжнародних професійних мереж та ін.

Вищезазначені напрямки у якості приймаючих країн активно реалізують такі держави, як США, Канада, Велика Британія, Німеччина, Франція, Норвегія, Нідерланди, Чеська Республіка, Японія, Австралія (Патика, Мартинюк та Кучеренко, 2013, с.225-226).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Виходячи з того, що Україна виступає переважно постачальником інтелектуального капіталу, виникає необхідність більш активного регулювання процесів зовнішньої інтелектуальної міграції, що вимагає дослідження відповідних практик включення країни до процесів міжнародної трудової міграції.

Бібліографічний список

- Калініна, С.П., Гетьманенко, Ю.О. та Давидюк, Л.П., 2016. *Розвиток міжнародного ринку праці: глобалізаційний аспект*. Вінниця: Нілан-ЛТД.
- Калініна, С.П., Михайлишин, Л.І., Коровчук, Ю.І. та Савченко, Е.О., 2021. *Трансформація трудоворесурсного забезпечення світової економіки: глобалізаційний дискурс*. Вінниця: Твори.
- Короленко, Н.В. та Петросян, А.А., 2021. Міжнародна міграція робочої сили: причини та наслідки. *Ефективна економіка*. 1. DOI: [10.32702/2307-2105-2021.1.85](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.1.85)
- ООН, 2013. *Декларація по итогам диалога на высоком уровне по вопросу о международной миграции и развитии: Принята резолюцией 68/4 Генеральной Ассамблеи от 3 октября 2013 года*. [онлайн] Доступно : <https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/migrationdevelop.shtml> [Дата звернення 28 липня 2021].
- Патика, Н.І., Мартинюк, О.В. та Кучеренко, Д.Г., 2013. *Міжнародні економічні відносини*. Київ: Центр учбової літератури.
- International Labour Organization, 2021. *World Employment and Social Outlook : Trends 2021*, [online] Available at: <<https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/trends2021/lang--en/index.htm>> [Accessed 28 July 2021].
- International Organization for Migration, 2020. *World Migration Report 2020*. [online] Available at: <https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf> [Accessed 28 July 2021].
- UN DESA, 2019. *International Migration 2019. Report*. New York, 2019. [online] Available at: <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/InternationalMigration2019_Report.pdf> [Accessed 28 July 2021].

References

- International Labour Organization, 2021. *World Employment and Social Outlook : Trends 2021*, [online] Available at: <<https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/trends2021/lang--en/index.htm>> [Accessed 28 July 2021].
- International Organization for Migration, 2020. *World Migration Report 2020*. [online] Available at: <https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf> [Accessed 28 July 2021].
- Kalinina, S.P., Hetmanenko, Yu.O. and Davydiuk, L.P., 2016. *Rozvytok mizhnarodnoho rynku pratsi: hlobalizatsiinyi aspekt [Development of the international labor market: globalization aspect]*. Vinnytsia: Nilan-LTD. (in Ukrainian).
- Kalinina, S.P., Mykhailyshyn, L.I., Korovchuk, Yu.I. and Savchenko, E.O., 2021. *Transformatsiia trudoresurnoho zabezpechennia svitovoi ekonomiky: hlobalizatsiinyi dyskurs [Transformation of the labor supply of the world economy: globalization discourse]*. Vinnytsia: Creations. (in Ukrainian).
- Korolenko, N. and Petrosian, A. 2021. *Mizhnarodna mihratsiia robochoi syly: prychny ta naslidky [International labor migration: causes and consequences]*. *Efektivna ekonomika*, 1. DOI: [10.32702/2307-2105-2021.1.85](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.1.85) (in Ukrainian).
- Patyka, N.I., Martyniuk, O.V. and Kucherenko, D.H., 2013. *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny [International economic relations]*. Kyiv: Center for Educational Literature. (in Ukrainian).
- UN DESA, 2019. *International Migration 2019. Report*. New York, 2019. [online] Available at: <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/InternationalMigration2019_Report.pdf> [Accessed 28 July 2021].

UN, 2013. *Deklaraciya po itogam dialoga na vysokom urovne po voprosu o mezhdunarodnoj migracii i razvitii: Prinyata rezolyuciej 68/4 General'noj Assamblei ot 3 oktyabrya 2013 goda*) [Declaration of the High-Level Dialogue on International Migration and Development Adopted by General Assembly resolution 68/4 of 3 October 2013]. [online] Available

at: <https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/migrationdevelop.shtml>

[Accessed 28 July 2021].

Стаття надійшла до редакції 17.07.2021.

Voskoboinyk V.V.

Voskoboinyk D.V.

TRENDS OF INTERNATIONAL LABOR MIGRATION IN THE CONDITIONS OF INTELLECTUALIZATION OF WORLD ECONOMIC DEVELOPMENT AND DIGITALIZATION OF THE ECONOMY

The article is devoted to the assessment of the trends of international labor migration as the main part of international migration movements in the countries of the world in the context of the impact on them of modern transformational changes in global economic development, in particular, the intellectualization of migration flows and the digitalization of the economy.

A trend has been established to increase the number of international migrants in the world during the last half century. It has been proven that the increase in the volume of labor migration has a significant impact on the labor markets of both the countries from which people leave and the countries receiving migrants. Attention is focused on the fact that the influx of labor to the host countries contributes to their economic growth. This is because most migrant workers are in active working age, which increases their impact on GDP production. The dynamics of international migration indicators by world region over the past 20 years have been analyzed.

It has been established that in the world economy there is a growing need for highly qualified specialists, first of all, for high-tech sectors of the service sphere – IT industry, engineering services, the field of applied research and development, etc. It was concluded that there is an increase in the share of persons with a high level of education among labor migrants. This is a natural result of the transformation of science into the most productive force.

It is substantiated that the receiving countries, taking into account the deepening of the process of intellectualization of world economic development, are building a policy of intellectualization of migration flows. This is implemented by recognizing the priority of attracting highly skilled migrants. These countries are developing a migration policy aimed at attracting the appropriate categories of labor force.

The levers of countering the «brain drain» and encouraging the influx of highly intelligent workforce of the interested countries in the conditions of increased international competition for intellectual capital have been determined.

Keywords: migration, labor migration, migration flows, intellectualization, digitalization, migration policy.